

Mimoto v rámci svého vývoje k dospelosti sledujú rozumné ciele, realizujú vlastnú názory a hľadajú svoju identitu.

Zážitkově pedagogická pojetí, zejména v oblasti sportu, se přitom jeví jako vhodný základ, poskytující dospívajícímu něco rozumného pro volbu, která mu prospěje v rizikových sférách.

Vyvrcholením kongresového jednání, alespoň podle mínění autora, bylo vystoupení Prof. Dr. H. Thiersche (Univerzita Tübingen, SRN) o vztahu politiky a pomoci mladým. Svěrázné, originální pojetí přenosu myšlenek směrem k auditoriu umožnilo orientovat se v problematice hostitelské země, zaměřilo k neo-konzervativní interpretaci společnosti, analyzovalo společnost pohledávek a potřebné morálky sociálního státu, poukázalo na úkoly pomoci mladým v moderním světě, orientovalo se na domovní výchovu v rozporech, konstelaci nových problémů, expanzí a alternativ posledních dvaceti let. Přednášející vyzdvihl lidskou životní orientaci výchovy, upozornil nejen na zvlášť kvalifikovanou, nýbrž i na alternativní profesionalitu vychovávajících. Zaměření na svět člověka znamená otevření se sousedství, regionu, bližším místním vztahům. Zde se vyskytují velmi rozdílné úkoly: činnost rodičů získá na významu jako objasnění možnosti návratu, jako zpracování příkoří a frustrací u dětí, jako konzultace také pro rodiče, kteří se musí vyrovnat s tím, že svému dítěti nestačili.

Závěrečné myšlenky patřily výzkumu, který je aktivní, účinnou politikou a vytvořily vstupní prostor do finální části kongresu, která se věnovala vztahu výzkumu a politiky za účasti kompetentních pracovníků ze Švýcarska a Německa na pódiu a desítek posluchačů v sále. Po ní následoval „kulatý stůl“ o perspektivách kontaktů na vědecké úrovni mezi evropským Západem a Východem. Zástupci Španělska, Německa, Francie, Velké Británie, Holandska, Belgie si vyměnili své představy o spolupráci s účastníky z Rumunska, Ruska, Ukrajiny, Polska, Maďarska, České republiky, Chorvatska, Slovinska a přispěli k získání vzájemného porozumění a pocitu, že se daří vytvořit skutečný most kooperace ve výchově dětí a mládeže.

Príčiny kriminality mladistvých

Jolana Hroncová

Jednou z oblastí, v ktorej sme sa začali približovať západnému svetu je kriminalita a toxikománia. Aj keď v tomto smere ešte našťastie nedosahujeme úroveň USA, kde je situácia omnoho horšia, je načase prebrať sa zo sebauspokojovania. Prudký rast kriminality po roku 1990 nás oprávňuje

predpokladať, že pri nečinnom prizieraní sa tomuto javu budeme čoskoro aspoň v niečom „svetovi“. Bolo by to však prvenstvo veľmi horké.

Z výchovného hľadiska je alarmujúca skutočnosť, že stúpa nielen kriminalita dospelých (zapríčinená vo veľkej miere neuváženou amnestiou v roku 1990), ale aj delikvencia (slovo pochádza z latinčiny a vyjadruje protispoločenské činy, ktoré vedú ku konfliktom so zákonom) detí a mládeže. V tlači sa denne stretávame so závažnými trestnými činmi, ktoré nás ohromujú svojou brutalitou a stúpa aj počet vrážd spôsobených maloletými, teda deťmi do 15 roku, ktoré nie sú ešte trestne zodpovedné. Deviantné správanie mladistvých („deviácia“ — odchýlka od spoločenskej normy) zostáva však naďalej iba záležitosťou orgánov činných v trestnom konaní, ktoré spolupracujú s príslušnými oddeleniami starostlivosti o mládež a rodinu na obecných, resp. mestských úradoch. Kolízny pracovník, ktorý pracuje s problémovými rodinami a deťmi, nemusí mať dokonca ani vysokoškolské vzdelanie.

Aj napriek skutočnosti, že **deviantné správanie mladistvých je dôsledkom zlyhania dominantných výchovných a socializačných činiteľov**, najmä rodiny, ale tiež aj školy, pedagogická teória a prax zatiaľ, až na malé výnimky mlčí. Skúsenosti ukazujú, že výchovné zariadenia majú, pri začínajúcom deviantnom správaní ežiakov, skôr tendenciu zbaviť sa ich, ako pochopiť kauzálne súvislosti tohto javu a žiakovi pomôcť. Podľa žiakovi pomocnú ruku vyžaduje totiž viac práce, času a úspech sa nedostaví ihneď. Pri súčasnej pracovnej zaneprázdnenosti učiteľov, vysokých počtoch žiakov v triedach a nedostatočnom finančnom ocenení učiteľovej práce sa tomu nemožno ani veľmi čudovať. Škola je však ťažiskovým výchovným a socializačným činiteľom — vďaka pedagogicky erudovaným pracovníkom a špecifickým výchovným podmienkam — a preto musí niešť tiež svoju zodpovednosť za socializáciu (zospoločensťovanie) mladej generácie vo vyššej miere, než ostatné výchovné činitele, napr. rodina, kde nezriedka rodičia nemajú ani základné pedagogické vzdelanie. Paradoxom však je, že výchova detí v rodine je podľa Zákona o rodine jej najdôležitejšiou úlohou. Rôznorodá a často nedostatočná kvalita výchovného pôsobenia v rodine má často za následok tzv. „pedagogický brak“, teda jedinca s asociálnymi a antisociálnymi sklonmi, aj keď sú nedostatky vo výchove kombinované ešte s inými negatívnymi činiteľmi. Podľa Zákona o rodine majú rodičia právo požiadať o pomoc pri výchove školu a výchovné zariadenia. Málokto však o tomto práve vie, resp. si dokáže priznať, že na výchovu sám nestačí. Optimálny rozvoj mladej generácie je nemysliteľný bez úzkej spolupráce školy s rodinou. Škola by mala mať (vďaka pedagogicko-psychologickej príprave učiteľov) nielen vo vzťahu k rodine, ale aj iným výchovným činiteľom koordinujúce, usmerňujúce (nie direktívne) postavenie. Je sprostredkovateľkom

záujmov spoločnosti pri výchove mládeže a záujmom spoločnosti je úspešné začlenenie mladých ľudí do spoločenských štruktúr. Juvenilná delikvencia je prejavom zlyhávania socializačného procesu osobnosti človeka, jeho odklonu zo spoločensky žiadúceho smeru, zapríčineného najmä vďaka pádu rodičovskej autority a tiež nedostatočnej kompenzácie nedostatkov rodinného prostredia zo strany školy. Z lekárskeho hľadiska je nevyhnutným predpokladom úspešnej liečby chorého správna diagnóza, určenie príčin choroby na základe anamnézy chorého. Podobný postup je žiadúci aj pri predchádzaní, resp. odstraňovaní deviantného správania mládeže. Škola a najmä triedny učiteľ by mal dôkladne poznať rodinné prostredie svojich žiakov, aby im v prípade jeho porúch, vedel podať pomocnú ruku. To predpokladá poznať príčiny a podmienky vzniku sociálnopatologických javov a genézu deviantného správania osobnosti človeka. Táto problematika však, na škodu vecí, prakticky absentuje vo vysokoškolskej príprave budúcich učiteľov a preto sú na takúto výchovnú prácu nie dostatočne teoreticky vyzbrojení. Výchova vôbec je slabou a nedostatočne zastúpenou činnosťou v našej škole.

Liečba sociálnopatologických chorôb predpokladá dôkladnú znalosť príčin ich vzniku. Na otázku: „Ktoré činitele vyvolávajú delikventné správanie človeka?“ veda ešte nevie dostatočne a myslím, že ani nedokáže v budúcnosti, dať úplne vyčerpávajúcu odpoveď so všeobecnou platnosťou. Problematika delikvencie a kriminality je predmetom skúmania kriminológie, psychológie, sociológie a sporadicky aj pedagogiky, najmä jej hraničných vied ako sú sociálna pedagogika a sociologická pedagogika. Každá veda rieši tento problém z iného zorného uhla, čo má za následok rôzne prístupy i teórie. Žiadna z nich nie je zatiaľ prijímaná so všeobecnou platnosťou. Podľa Faltina (1972) možno zadeliť vedcov, ktorí sa zaoberali štúdiom kriminality do troch veľkých škôl, v závislosti od toho, ktorému činiteľovi vývinu osobnosti pripisovali dominantný vplyv pri vzniku deviantného správania človeka.

Prvá z nich je talianska antropologická-biopsychologická škola, zakladateľom ktorej je slávny kriminológ Cesare Lombroso (1835–1909), autor teórie o „rodenom zločincovi“. Náhlady o dedičnom pôvode zločinnosti se však už objavovali aj pred ním v prácach Galla, Morela, Lucasa a iných (Faltin 1972:22). Biopsychologická škola vysvetľovala delikvenciu najmä dedičnými príčinami. Podľa Lombrosa človek „kriminálneho typu“ sa rodí s fyzickými a psychickými anomáliami, ktoré ho osudovo vedú k zločinnosti. Najmenej 40 % má, podľa neho, dedičnú zločinnosť, ostatní majú zločinné dispozície a všetci rodení zločinci sú epileptici, „výchova tu nič nezmože, lebo nemožno zmeniť tých, ktorí sa narodili s perverznými inštinktami“ (In: Faltin 1972:24). Aj keď dnes nemožno súhlasiť s názormi C. Lombrosa, hoci

mal veľa nasledovníkov, treba u neho vyzdvihnúť skutočnosť, že bol prvým vedcom, ktorý sa začal systematicky zaoberať delikvenciou mladistvých. Pesimistický záver o nevychovatelnosti „rodených zločincov“ vyplynul z výsledkov jeho výskumu, pri ktorom dlhodobo skúmal 79 delikventných detí a porovnával ich s kontrolnou skupinou pozostávajúcou zo 160 nedelikventných detí. Lombroso poukázal len na endogénne (vnútorné) príčiny vzniku delikventného správania, absolutizoval faktor dedičnosti, bez ohľadu na vonkajšie činitele.

Druhá, biosociologická škola vysvetľovala kriminalitu individuálnymi faktormi, no tiež aj vplyvmi sociálneho prostredia. Jej najvýznamnejší predstaviteľ Talian Enrico Ferri (1856–1929) vychádzal z Lombrosovoho učenia o vrodenej kriminalite, no pripúšťal aj vplyvy sociálneho prostredia. Kriminálny typ definoval ako „individuum, v ktorom sa stretol väčší počet anomálií alebo atavistických, degeneračných a patologických znakov, ako v nedelikventných individuách tej istej sociálnej triedy a toho istého etnického pôvodu“ (In: Faltin 1972:24). Tieto patologické znaky sa môžu vplyvom sociálneho prostredia rozvinúť, ale aj utlmiť.

Tretí smer predstavujú sociologizujúce koncepcie zdôrazňujúce spoločenskú determináciu vzniku kriminality. Belgický kriminalista L. Vervaeck vybudoval svoju teóriu o kriminalite najmä na dominancii vplyvov sociálneho prostredia. Zdôraznil prevahu vonkajších (exogénnych) činiteľov nad vnútornými (endogénnymi), no úplne nevylúčil ani typ rodených zločincov, ktorých je podľa neho asi 2–5 %.

Z veľkého množstva ďalších teórií príčin delikvencie mladistvých si zasluhujú pozornosť manželia S. a E. Glueckovci z USA, ktorí zdôrazňovali najmä psychologickú stránku správania mladistvých (Faltin 1972:28). Na juvenilnú delikvenciu (skúmali 500 normálnych a 500 delikventných detí) majú podľa ich názoru vplyv nepriaznivé životné podmienky a nesprávna rodinná výchova. Za hlavné príčiny delikvencie detí a mladistvých pokladajú tieto činitele: 1. duševnú zaostalosť, 2. charakterovú nestálosť, 3. deficitné rodinné prostredie uvádzajú tieto negatívne faktory:

1. nevhodnosť rodinnej výchovy pre jej krutosť (najmä zo strany otca), alebo pre prílišné uvoľnenie disciplíny,
2. nedostatočná starostlivosť a kontrola zo strany matky,
3. nepriateľský alebo ľahostajný citový vzťah otcov k dieťaťu,
4. nepriateľský alebo ľahostajný vzťah matkin k dieťaťu,
5. nedostatok primeranej rodinnej súdržnosti, (Faltin 1972:69).

Manželja Glueckovci určovali podľa týchto faktorov s veľmi vysokou pravdepodobnosťou vznik delikventného správania mládeže. Ich výskum trval 10 rokov a u 84,6 % detí, ktoré označili, že sa stanú delikventami, takéto

správanie skutočne vzniklo a u 97 % detí, ktoré označili, že nebudú delikventi sa nimi nestali.

Podobné príčiny ako uvádzajú manželia Glueckovci pri vzniku kriminality zistil aj náš výskumník M. Faltin (1972:29), ale v inom poradí a síce: 1. deficitné rodinné prostredie, 2. zlí priatelia, 3. didaktická zaostalosť, t.j. vedomostná zanedbanosť pre nepravidelné navštevovanie školy a záškoláctvo a 4. charakterová labilita. Pri analýze negatívnych faktorov v rodinnom prostredí uvádza takéto poradie:

1. rodinné prostredie demoralizované alkoholizmom a nemravným životom rodičov,
2. povahové rozdiely rodičov a z nich vyplývajúce časté nedorozumenia,
3. zlá, nevyhovujúca a nedôsledná výchova,
4. chýbajúca matka alebo otec v rodine, najmä pre rozvod,
5. neexistujúce rodinné prostredie (slobodná matka),
6. hospodárske ťažkosti,
7. mnohohdetnosť spojená s alkoholizmom alebo nemorálnym životom rodičov,
8. vážne telesné alebo duševné choroby rodičov.

Podľa zistení Faltina existuje istá „kauzálnosť medzi nepriaznivým sociálnym rodinným prostredím a delikvenciou detí a mladistvých a že neúplná a disociálna rodina je jedným z hlavných zdrojov delikvencie“ (Faltin 1972:75).

Súčasní zahraniční i naši autori v prevažnej miere uznávajú závislosť vývinu osobnosti človeka od jeho biologickej, psychologickkej a sociálnej determinácie. Z tohto dôvodu za potencionálne príčiny delikventného správania mladistvých pokladajú ich vnútorné-biopsychické podmienky, no tiež aj činitele sociálneho prostredia, ktoré determinujú vývin človeka ako osobnosti, jeho sociálnu adaptáciu a zospoločenšovanie. Priznávaná prítomnosť endogénnych i exogénnych činiteľov poukazuje na zložitý a polyetiologický charakter príčin delikventného správania mládeže. Všeobecne sa pritom uznáva, že ťažšie je korigovať deviantné správanie vyvolané endogénnymi, vnútornými (dedičnými i vrodenými) činiteľmi. Z poznania tohto javu zaiste vyviera aj Lombrosov hlboký výchovný pesimizmus. Ide najmä o vrodené mozgové disfunkcie, psychopatie a iné vážne poruchy CNS. Exogénnymi podmienkami rozumieme predovšetkým sociálne prostredie jedinca, do ktorého sa narodil a vyrastal v ňom, teda rodinu, školu, kamarátov, vplyv masmédií a pod. Vnútornú podmienenosť výchovy a vývinu človeka a teda aj analýzu endogénnych činiteľov uskutočňujú psychológovia, resp. psychiatri, biológovia a iní odborníci, kým exogénne činitele vývinu osobnosti najmä sociológia. Pedagogika musí využívať dosiahnuté výsledky skúmania oboch prístupov. Ďalej budú analyzované najmä exogénne príčiny

vzniku delikvencie. V odbornej literatúre je pri skúmaní vonkajších príčin delikventného správania mladistvých venovaná najväčšia pozornosť rodine, ktorá je zvyčajne označovaná za dominantný kriminogénny faktor. Často sa pritom zvyčajne iba určitý faktor v rodinnom prostredí. Napr. nemecký výskumník René Spitz (Bagdy, E.: 1983:36) hľadá príčiny kriminálneho správania človeka v narušení emocionálnej väzby matka-dieťa v dôsledku absencie matky v útlom veku dieťaťa. Podľa Spitzza choroba z „nedostatku matky“ spôsobuje v dieťati ťažké a nenapraviteľné poruchy. Jej deformujúci vplyv môže hrať v dospelom veku rozhodujúcu úlohu pri vzniku duševných chorôb, hrdelných zločinov pri asociálnom spôsobe života, ako aj pri organických chorobách, ktoré sa ťažké dajú liečiť. Na existenciu citovej frustrácie detí v dôsledku zlyhania citovej výchovy v rodine poukazujú aj psychologické vyšetrenia mladých delikventov, u ktorých sa nachádzajú vážne poruchy v oblasti vyšších citov.

V našich starších odborných prameňoch je často zvyrazňovaný aj faktor neúplnosti rodiny, najmä nezvládnutie výchovy zo strany matky po rozvo-de. Vznik výchovných problémov v týchto rodinách treba pokladať skôr za dôsledok rozkladu rodiny, čo rozvodu predchádzal, nie dôsledok výchovy jedným rodičom.

V súčasnosti badať odklon od tendencie absolutizovať určitý faktor v rodinnom prostredí v súvislosti so vznikom delikventného správania mládeže. Zdôrazňuje sa skôr jej polyetiologický charakter a kombinácia príčin je vzniku. Napr. Olejár, Cvik a Daňo (1986:313) poukazujú pri analýze rodinného prostredia mladých delikventov (skúmali 104 mladistvých odsúdených vo veku 15–18 rokov umiestnených v Nápravno-výchovnom ústave pre mládež v Prešove) na viacero negatívnych činiteľov v rodine kombináciou ktorých vzniká vysoká pravdepodobnosť, že sa deti stanú delikventami. Najvyššie percento v rámci indikovaných činiteľov pokrýval faktor — punitivita otca (zistenie, že bol súdne trestaný — 33,3 %, potom nasledovalo nízke vzdelanie matky a otca (neukonečená základná škola do piatej triedy) — 25 % vzorky. Kombinácia činiteľov: nízke vzdelanie, zlá povest' rodičov, alkoholizmus v rodine, trestanosť (najmä otca) a neúplnosť rodiny sa vyskytovala u 87 % skúmanej vzorky. Len 13 % nemalo jeden z uvedených činiteľov. Podľa týchto autorov uvedné činitele rodinného prostredia vedú k narušeniu regulačného systému dieťaťa vo vzťahu k vonkajšiemu svetu. Schopnosti regulácie vzťahov „človek-svet“ nie sú sformované v spoločensky žiadúcej podobe. Dieťa a mladistvý vyrastajú vo veľkom množstve provokujúcich situácií (hádky, nehody, alkohol, bitky a pod.), ktoré môžu viesť k delikventnému správaniu alebo porušovaniu spoločenských „dohôd“. Autoregulácia dieťaťa vo vzťahu k vonkajšiemu svetu je teda v dôsledku zlyhania rodiny narušená a oslabe-

ná, pretože absentujú identifikačné vzory v rodine pre pozitívne formovanie sebaregulácie a hodnotovej orientácie.

Na kombináciu viacerých negatívnych faktorov rodinného prostredia pri vzniku delikventného správania mladistvých poukazujú aj naše zistenia. Pri výskume rodinného prostredia mladých delikventov vo viacerých výchovných ústavoch pre deti a mládež na Slovensku (výskum pod názvom „Prevenencia sociálnej patológie u detí a mládeže v kontexte komplexnej starostlivosti o mladú generáciu“, problémový okruh: „Problémy mládeže so spoločensky nežiadúcim chovaním“. Úlohu zadalo MŠ SR v roku 1990 pod ev. č. VII-3. Výskum uskutočnila autorka príspevku za spolupráce diplomantov, zväčša študentov ŠPZ, ktorí pracovali vo VÚM a v NVÚ. Išlo najmä o tieto práce: J. Hrubej: „Analýzy kriminality mládeže vo Výchovnom ústave pre mládež v Šafárikove“, Langstein, K.: „Analýza delikvencie detí v DVÚ Čerčančany“, Jakubjak, M.: „Nápravno-výchovné pôsobenie na mladistvých... a analýza príčin kriminality v NVÚ Martin-Sučany“, Tonhaiserová, R.: „Príčiny delikvencie mladistvých vo VÚM Chalmrová“. Ako empirické výskumné metódy boli použité analýza osobných dokumentov, dotazník a rozhovor) sme zistili nasledovné:

Vo Výchovnom ústave pre mládež v Šafárikove (teraz Tornaľa) bolo skúmaných 192 chovancov, teda všetkých, ktorí tu boli umiestnení v rokoch 1984–88. Pri analýze ich rodinného prostredia sme zistili, že chovanci pochádzali prevažne z úplných rodín (51 %, včítane 4,6 % adopcie), kým neúplnosť sa nachádzala u 40,7 % respondentov. V detských domovoch žilo 8,3 % detí. Disharmonické rodinné prostredie sa nachádzalo u 74 % chovancov, alkoholizmu rodičov u 37 % a kriminalita u 29,7 % rodičov. Normálna rodina bola uvádzaná u 26 % mladistvých. Rodičia mali prevažne robotnícku kvalifikáciu s nízkym vzdelaním, stredoškolské a vysokoškolské vzdelanie rodičov sa vyskytovalo len ojedinále. V priemere išlo o štvordetné až päťdetné rodiny. Výchovná starostlivosť v rodinách bola nízka, hoci približne 35 % matiek bolo v domácnosti.

Pri analýze rodinného prostredia mladistvých odsúdených v NVÚ Martin-Sučany (N=160 mladistvých, ktorí sa v ústave nachádzali v rokoch 1983–1990) bolo zistené, že len 31,7 % chovancov bolo vychovávaných v podmienkach neúplnej rodiny, kým v ústavnej starostlivosti (v DD, DVÚ, VÚM) sa predtým nachádzalo 15,9 % respondentov a 52,4 % z nich žilo v podmienkach úplnej rodiny. V porovnaní s minulosťou ustupuje faktor neúplnosti rodiny do úzadia v prospech úplných rodín, čo však nevylučuje ich vnútorný rozklad. Podobné zistenia uvádza aj A. Magvašiová (1984:93). Vo výskume uskutočnenom v rámci celého Slovenska v rokoch 1983–84 prostredníctvom orgánov činných v trestnom konaní (prokurátorov) z 2.427 mladistvých delikventov bolo 1842 vychovávaných obidvomi rodičmi, 480 jedným z rodičov, 107 v inom výchovnom prostredí (starými rodičmi 68, pestúnni 5, v detskom domove 34). Pri zisťovaní ďalších charakteristík rodinného prostredia chovancov z NVÚ Martin-Sučany bol faktor punitivity (trestanosti) rodičov prítomný u 23,1 % chovancov a u súrodencov sa nachádzal pri 27,9 % skúmanej vzorky, čo spolu tvorí 51 %. Alkoholizmus rodičov sa vyskytoval u 32,5 % respondentov (evidované prípady alkoholizmu rodičov, v skutočnosti asi vyššie %), pričom 65 % chovancov pod vplyvom alkoholu. Prítomná bola tiež mnohodetnosť rodín chovancov, s prevahou 4

a viacerých detí, čo bolo v značnej miere zapríčinené silným zastúpením rómskeho etnika (v Šafárikove bolo 45,8 % Cigánov a v Martine až 58,6 %, pričomje to v súčasnosti jediný NVÚ pre mládež na Slovensku). Podiel Rómov na kriminalite vo vzťahu k svojej etnickej skupine je mnohonásobne vyšší, než u nerómskej populácie. Poukazujú na to aj iné zistenia. Napr. v roku 1983, podľa údajov komisie vlády SSR pre otázky cigánskych obyvateľov (Polakovič, O. — Šašinka, Š., 1984:136) bolo u nás k 31. 12. 1983 219 180 Cigánov. Z toho 109 296 osôb vo veku do 18 rokov, čo predstavuje 49,9 %. Delikvencia Cigánov bola zhruba štyrikrát vyššia ako u ostatného obyvateľstva, ešte výraznejší bol nepomer u cigánskej mládeže, ktorá v roku 1983 mala 41,3 % podiel na páchaní trestnej činnosti. V súčasnosti, najmä vďaka veľkej nezamestnanosti Rómov je situácia ešte zložitejšia. Omnoho vyššia bola tiež porodnosť tohto etnika v porovnaní s ostatným obyvateľstvom, čo je nakoniec všeobecne známa vec.

Z pedagogického aspektu je závažné tiež zistenie, že vzťah mladistvých delikventov ku škole, učiteľom a vzdelávaniu vôbec je negatívny. Školské vzdelanie mladých delikventov je pod úrovňou bežnej populácie a počet ukončených tried nespĺňa zákonom stanovený štandard. Poukazujú na to aj výsledky výskumov Olejára a kol. (1979:437), M. Faltina (1972:80), A. Magvašiovej (1984:89) a tiež aj naše zistenia. Dieťa s asociálnymi sklonmi svojim správaním naruša normálny priebeh výchovno-vzdelávacieho procesu a stáva sa rozkladným elementom v školskom prostredí. Negatívne reakcie zo strany učiteľov (pre sústavné vyrušovanie sa nemúže pokojne uskutočniť výuka ostatných) prípadne dištancie zo strany spolužiakov a najmä nedostatočná motivácia k učeniu (rodičia taktiež nemajú v prevažnej miere pozitívny vzťah k vzdelávaniu) zo strany rodiny vedú žiakov k záškoláctvu, prepadávaní a vyhľadávaniu rôznych párt mimo školy, kde nachádzajú väčšie možnosti sebarealizácie.

Pri analýze školskej úspešnosti chovancov umiestnených vo Výchovnom ústave v Šafárikove bolo zo 192 chovancov 44,8 % neprospievajúcich, 40,6 % so slabým prospechom, 14,1 % s priemerným prospechom a 0,5 % teda 1 žiak s veľmi dobrým prospechom. Nedostatočná adaptácia na školskú prácu a záškoláctvo boli zistené u 81,8 % chovancov. U mladistvých odsúdených v Nápravno-výchovnom ústave Martin-Sučany malo neukončenú základnú školu 45,6 % chovancov, pričom z nich 9,9 % Rómov bolo negramotných. Zaujímavé bolo tiež zistenie, že pri páchaní trestnej činnosti prevládal jej skupinový charakter. Približne 3 zo 4 trestných činov bolo uskutočnených v skupine páchatelov.

Olejár a kol. (1979:435) považujú za ďalšie charakteristiky mladých delikventov zlý vzťah k rodičom, sociálna dištancia od ostatných, citová prázdnota, existenciálna frustrácia („nemá čo stratiť“), nejasnosť perspektívnych cieľov, prízemnosť záujmov, zlý vzťah k práci a pod.

Porovnávaním skupiny delikventnej mládeže s „neproblémovými“ mladými ľuďmi boli zistené tiež odlišnosti v trávení voľného času medzi týmito skupinami. Pri výskume (Vlček, M., 1984:74), uskutočnenom v rokoch 1982–84, bolo porovnávaných 300 delikventných a 200 nedelikventných respondentov. U „neproblémových“ respondentov bola zistená väčšia intervencia do trávenia voľného času zo strany rodičov, školy a spoločenských inštitúcií, kým u delikventnej mládeže tento vplyv absentoval, najmä zo strany rodiny. Delikventi uvádzali, že sa rodičia prakticky nezaujímajú o využitie ich voľného času, domá boli pomerne málo zaťažovaní domácimi prácami a nemali pevne stanovenú hodinu príchodu domov. Ich voľnočasové aktivity boli živelné, náhodné, pasívneho charakteru a často spoločensky nežiadúce. Náročnejšie voľnočasové aktivity boli odmietané. Výraznejší bol u nich sklon k alkoholu a k návšteve reštauračných zariadení. U „neproblémových“ respondentov prevládali pestré a spoločensky pozitívne aktivity.

Z vyššie uvedenej analýzy príčin deviantného správania mládeže vyplýva vzájomná prepojenosť negatívnych vplyvov jednotlivých okruhov sociálneho prostredia pri vzniku deviantného správania. Mechanizmus ich pôsobenia na človeka ešte nie je úplne objasnený. Známe sú totiž prípady, keď deti vyratali v nepriaznivých a vyslovne kriminogénnych podmienkach v rodine a predsa u nich neobjavilo deviantné správanie a tiež naopak, delikvencia vznikla u detí, ktoré vyrastali v harmonických rodinných pomeroch. Odpoveď treba hľadať v sebaregulačných mechanizmoch osobnosti človeka, v psychickej regulácii vlastného správania a vývinu. Človek nie je iba mechanickou výslednicou pôsobenia vonkajších a vnútorných činiteľov, či už v pozitívnom, alebo negatívnom zmysle. Vzťah človeka k vplyvom vonkajšieho prostredia je výberový, vplyvy sa lomia cez vlastné „JA“ a preto rovnaké podnety sa prejavujú v rôznej odozve aj u mladých ľudí. Pravdepodobne z tohto dôvodu aj deviantné správanie u niektorých ľudí vznikne a u niektorých nie, aj keď prípadne vyrastali v približne rovnakých defektných rodinných pomeroch. Silnejšie a psychicky odolnejšie osobnosti vlastným pričinením, resp. vplyvom mimorodinných činiteľov korigovali vplyv negatívnych faktorov. To však nie je dôvod k podceňovaniu príčin delikvencie. Nakoľko pri kombinácii viacerých, vyššie uvedených, negatívnych faktorov v rodine vzniká vysoká pravdepodobnosť, že k deviantnému správaniu môže dojsť, je potrebné omnoho vyššiu pozornosť venovať v rámci celospoločenského systému prevencie sociálnopatologických javov, jednak vyhľadávaniu takto ohrozených detí a tiež systematickej výchovnej práci s nimi. Zastávam názor, že škola v tomto smere zohráva len minimálnu úlohu. Úsilie školy, najmä triedneho učiteľa, výchovného poradcu a školského psychológa zamerané na pomoc „ohrozeným deťom“ pochádzajúcim najmä zo sociálne málopodnetného prostredia, by malo vychádzať zo známej myšlienky J. A. Komenského, že „prevýchova je omnoho ťažšia než výchova“.

Použitá literatúra

- [1] Bagdy, E.: Rodinná socializácia a poruchy osobnosti. Bratislava, SPN 1983.
- [2] Faltin, M.: Delikvencia detí a mladistvých. Bratislava, SPN 1972.
- [3] Magvašiová, A.: K niektorým aktuálnym otázkam účinnejšieho využívania prostriedkov trestného práva a Zákona o rodine prokurátormi v SSR v sociálnej prevencii detí a mladistvých. In: Aktuálne otázky systému ochrany detí a mládeže pred nedatívnymi javmi. Ministerstvo spravodlivosti SSR. Bratislava 1984. (Zborník).
- [4] Olejár, F. — Cvik, A. — Tatranský, Š.: Utváranie osobnosti delikventa a prevencia delikvencie. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, roč. 14, 1979, č. 5.

-
- [5] Olejár, F. — Cvik, A. — Daňo, J.: Niektoré činitele rodinnej výchovy mladistvých delikventov. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, roč. 21, 1986, č. 4.
- [6] Polakovič, O. — Šašinka, Š.: Súčasný stav a dynamika trestnej činnosti mládeže... In: Zborník Aktuálne otázky systému ochrany detí a mládeže. . .
- [7] Vlček, M.: Některé preventivní aspekty problematiky volného času mládeže. In: Zborník Aktuálne otázky systému ochrany detí a mládeže. . .